

УДК 339.9(045)

ПОБОЧЕНКО Л.М.,

к.е.н., доцент,
доцент кафедри міжнародних економічних відносин і бізнесу
Факультету міжнародних відносин
Національного авіаційного університету

ВПЛИВ ІННОВАЦІЙНОГО СЕРЕДОВИЩА НА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Анотація. У статті досліджено вплив інноваційного середовища на конкурентоспроможність економіки України. Проаналізовано показники оцінки конкурентоспроможності національної економіки в контексті основних параметрів інноваційного середовища. Досліджено позиції України за такими рейтингами: *Global Competitiveness Index 4.0*, *Global Innovation Index*, *Doing business* та *Global Talent Competitiveness Index*. Оцінено результати інноваційної діяльності України та її ефективності. Виділено негативні фактори, що стримують інноваційну діяльність України та її внесок в економічне зростання та фактори, що їй сприяють.

Ключові слова: інноваційне середовище, конкурентоспроможність, національна економіка, Глобальний індекс інновацій, умови ведення бізнесу, Глобальний індекс конкурентоспроможності талантів.

Побоченко Л.Н., к.э.н., доцент, доцент кафедры международных экономических отношений и бизнеса Факультета международных отношений Национального авиационного университета.

ВЛИЯНИЕ ИННОВАЦИОННОЙ СРЕДЫ НА КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТЬ ЭКОНОМИКИ УКРАИНЫ

Аннотация. В статье исследовано влияние инновационной среды на конкурентоспособность экономики Украины. Проанализированы показатели оценки конкурентоспособности национальной экономики в контексте основных параметров инновационной среды. Исследованы позиции Украины по таким рейтингам: *Global Competitiveness Index 4.0*, *Global Innovation Index*, *Doing business* и *Global Talent Competitiveness Index*. Оценены результаты инновационной деятельности Украины и ее эффективности. Выделены негативные факторы, сдерживающие инновационную деятельность Украины и ее вклад в экономический рост и факторы, которые ей способствуют.

Ключевые слова: инновационная среда, конкурентоспособность, национальная экономика, Глобальный индекс инноваций, условия ведения бизнеса, Глобальный индекс конкурентоспособности талантов.

Pobochenko L.N., PhD in Economics, Associate Professor of International Economic Relations and Business Department, Faculty of International Relations of the National Aviation University.

THE INFLUENCE OF THE INNOVATIVE ENVIRONMENT ON COMPETITIVENESS ECONOMY OF UKRAINE

Annotation. The article investigates the impact of the innovation environment on the competitiveness of the Ukrainian economy. The indices of estimation of competitiveness of the national economy in the context of the main parameters of the innovation environment are analyzed. Ukraine's positions on the following rankings were researched: *Global Competitiveness Index 4.0*, *Global Innovation Index*, *Doing business* and *Global Talent Competitiveness Index*. The results of innovative activity of Ukraine and its effectiveness are evaluated. The negative factors that impede Ukraine's innovation activity and its contribution to economic growth and the factors contributing to it are highlighted.

Key words: innovation environment, competitiveness, national economy, *Global Innovation Index*, business environment, *Global Talent Competitiveness Index*.

Актуальність проблеми. В умовах формування глобальної інноваційної системи лідерами технологічного та соціально-економічного розвитку є саме ті країни, які мають розгалужену й

ефективно функціонуючу інфраструктуру ринку інновацій. Конкурентоспроможність та лідерство національних економічних систем на міжнародному ринку в значному ступені обумовлена зміною ролі інновацій, темпів, напрямів і механізмів реалізації інноваційних процесів.

Ринкова трансформація економіки України зумовлює необхідність усебічного аналізу інноваційного середовища, від розвитку якого значною мірою залежить конкурентоспроможність національної економіки, темпи і якість економічного розвитку. Сьогодні конкурентоспроможність країни визначається головним чином її сталим розвитком. З огляду на це аналіз розвитку конкурентоспроможності, насамперед у інноваційній сфері України, особливо актуальний для забезпечення подальшого покращення економічного становища країни.

Аналіз досліджень і публікацій. Питання інноваційного розвитку та проблеми використання конкурентних переваг тієї чи іншої країни у світовому економічному просторі набули значного висвітлення в працях зарубіжних та українських учених: Л. Антонюк, О. Білоруса, З. Варналія, А. Гальчинського, В. Геєця, Д. Лук'яненко, А. Поручника, І. Пузанова, О. Рогача, Я. Столярчук, Н. Шмельова, О. Шниркова, А. Філіпенка та ін.

Але практично відсутні комплексні дослідження щодо забезпечення конкурентних переваг за рахунок створення сприятливих умов для розвитку інноваційного середовища.

Метою статті є дослідження впливу інноваційного середовища на конкурентоспроможність економіки України.

Виклад основного матеріалу. У світовій практиці для виявлення чинників підвищення конкурентоспроможності економіки країни використовують різні показники оцінювання рівня інноваційного розвитку національної економіки, зокрема індикатори оцінки індексу людського розвитку, вимірювання знань, науковотехнічного прогресу, ефективності інноваційної діяльності підприємств та інноваційної політики держави. Міжнародні організації створюють системи оцінювання конкурентоспроможності й інноваційного розвитку завдяки показникам, які відображають рівень інноваційного потенціалу країни. Наявність окремих чинників підвищення конкурентоспроможності економіки країни має забезпечувати достатній рівень конкурентоспроможності.

Дослідження загальних напрямів конкурентоспроможності окремих країн дає змогу виявити певні спільні тенденції в їхньому розвитку, а виокремлення загальних чинників конкурентоспроможності повинно зменшити небезпеку та наслідки від застосування неадекватної моделі економічного, інноваційного розвитку. Способи та методи вимірювання інноваційного розвитку країни й обчислення інтегрального показника в різних міжнародних організаціях відрізняється за комплексом вхідних параметрів і кількістю залежно від їх особливостей, основних цілей та завдань [1, с. 79].

Рейтинг України в системі окремих показників оцінки конкурентоспроможності національної економіки в контексті основних параметрів інноваційного середовища представлений в табл. 1 [5, 7, 10, 11, 12].

Варто констатувати, що Україна за рівнем конкурентоспроможності перебуває на середніх позиціях (в окремих випадках і на останніх) відносно країн-лідерів у розвитку інновацій. Доволі сильними позиціями національної економіки, з огляду усіх аспектів інноваційної діяльності є наявність освітньої та наукової інфраструктури, населення з вищою освітою, кваліфікованих кадрів і ринку праці, порівняно середня патентна активність та інтенсивність НДДКР і технологічні можливості промислових підприємств.

Відповідно до зміненої методології розрахунку ВЕФ Global Competitiveness Index 4.0, яка охоплює 140 країн та конкурентоспроможність яких оцінюється за 98 індикаторами, лідерами в 2018-2019рр. стали США, Сінгапур, Швейцарія, Німеччина та Японія. До десятки найконкурентоспроможніших також увійшли Нідерланди, Гонконг, Великобританія, Швеція і Данія. Україна ніколи не займала лідируючих позицій у даному рейтингу, що є спонукальним фактором подальшого розвитку [11].

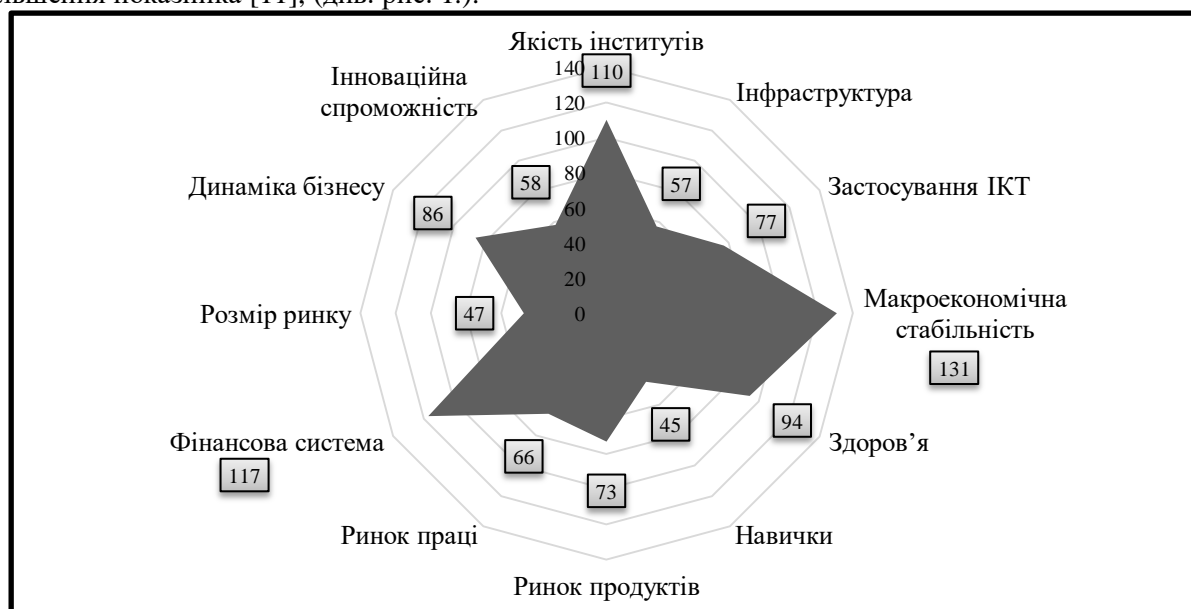
Таблиця 1

Рейтинг України в системі показників оцінки конкурентоспроможності національної економіки в контексті основних параметрів інноваційного середовища

Показник	2012-2013	2013-2014	2014-2015	2015-2016	2016-2017	2017-2018	2018-2019
Індекс глобальної конкурентоспроможності (GCI) ВЕФ	73 (147)	84 (148)	76 (144)	79 (140)	85 (138)	81 (137)	83 (140)
Індекс інновації та розвиненість GCI	71	93	92	72	52	61	58
Індекс технологічної готовності GCI	81	94	85	86	85	81	77
Рейтинг країн за легкістю ведення бізнесу (Doing business) СБ	137 (189)	112 (189)	96 (189)	83 (190)	80 (190)	76 (190)	71 (190)
Глобальний індекс інновацій (GII), розроблений групою INSEAD	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
	63(141)	71 (142)	63 (143)	65(141)	56(128)	50(127)	43(126)
Індекс розвитку людського потенціалу	78 (186)	83 (187)	81 (188)	81 (188)	84 (188)	88 (189)	90 (189)
Рейтинг патентної активності країн світу	23 (103)	21 (100)	21 (100)	19 (103)	18 (105)	6 (62)	27 (176)
Глобальний інноваційний індекс Bloomberg	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
	23 (50)	42 (50)	33 (50)	41 (50)	42(50)	46(50)	53(60)
Глобальний індекс конкурентоспроможності талантів	67 (119)	72 (118)	66 (119)	66 (119)	69 (118)	61 (119)	63 (125)

Примітка. Складено автором за даними Global Competitiveness Index 2012-2019, Global Innovation Index 2012-2018, Bloomberg Innovation Index 2013-2019, Human Development Index 2012-2019, Global Talent Competitiveness Index 2013-2019, Doing business 2012-2019, World Intellectual Property Indicators 2012-2018.

Варто зазначити, що за новою методологією Україна в 2018-2019рр. посіла 83 місце серед 140 країн світу. Значення показника оцінюються від 0 до 100. Але змінена методологія розрахунку не дає можливості порівняти показник України з минулорічною позицією. Відповідно розробники рейтингу розраховували позиції країн на основі даних попереднього року. Тож у порівнянні з попереднім періодом місце України знизилося в 11 компонентах, і лише в одному («Динаміка бізнесу») відбулося збільшення показника [11], (див. рис. 1.):

Рис. 1. Позиції України за Global Competitiveness Index 4.0 в 2018-2019рр., (місце).

Примітка. Побудовано автором за даними The Global Competitiveness Report -2019.

Домініканська республіка (82 місце) та Македонія (84 місце) – найближчі сусіди України в рейтингу. А от Росія посіла 43 місце, Польща – 37, Словаччина – 41 та Угорщина – 48, Румунія – 52. Лише Молдова посіла нижчу позицію (88 місце), Білорусь традиційно не брала участі в рейтингу. Аутсайдерами за рівнем конкурентоспроможності незмінно є Ємен та Чад [11].

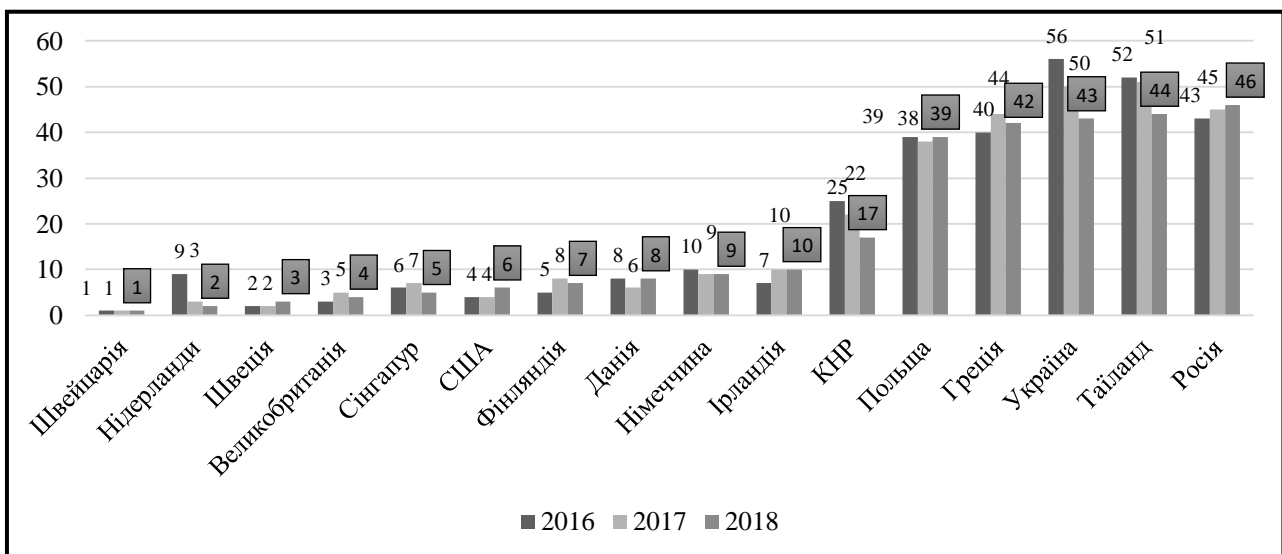
Рейтинг України за підіндексом «Інноваційні можливості» у доповіді 2018-2019рр. відповідає 58 місцю. Україна покращила свої позиції в рейтингу за всіма показниками цього підіндексу, окрім показників «Витрати на НДДКР % ВВП», «Індекс якості дослідницьких інститутів» та «Стан розвитку кластерів».

Рейтинг України за підіндексом «Застосування ІКТ» у доповіді 2018-2019 рр. відповідає 77 місцю. Україна покращила свої позиції в рейтингу за всіма показниками цього підіндексу «Підписка на мобільний стільниковий телефон», «Підписки на фіксований широкопasmовий Інтернет», «користувачів Інтернету».

За оцінкою експертів Всесвітнього економічного форуму (ВЕФ), для покращення конкурентоспроможності країнам потрібно будувати економіку, яка буде менш залежною від зовнішніх і внутрішніх шоків, створювати інноваційну екосистему та бути більш гнучкими. Відповідно, четверта промислова революція дозволить покращити економічні умови для всіх країн.

Згідно з доповіддю «Глобальний індекс інновацій 2018», підготованою спільно Корнельським університетом, школою бізнесу INSEAD і Всесвітньою організацією інтелектуальної власності (ВОІВ), який охоплює 126 економік світу, в яких проживає 90,8% населення планети й котрі створюють 96,3% глобального ВВП містить 80 параметрів, які використовуються для оцінки, дають повну картину інноваційного розвитку, включаючи огляд політичної ситуації, стану справ в освіті, рівня розвитку інфраструктури та бізнесу. У доповіді 2018 року наводиться аналіз інноваційного ландшафту в енергетиці наступного десятиліття і вказані потенційні області для проривних розробок в таких сферах, як виробництво електроенергії, зберігання, розподіл і споживання енергії [12].

За даними Global Innovation Index у 2018 році, Україна за останні сім років посіла найвищу позицію – 43 місце, що на сім позицій більше минулорічного показника. В попередньому році Україна піднялася на шість пунктів, що обумовлено високим коефіцієнтом інноваційної ефективності – співвідношенням отриманого результату до інноваційних ресурсів [12], (див. рис. 2):

Рис. 2. Динаміка Глобального індексу інновацій по країнах в 2016-2018рр., (місце).

Примітка. Побудовано автором за даними The Global Innovation Index 2018.

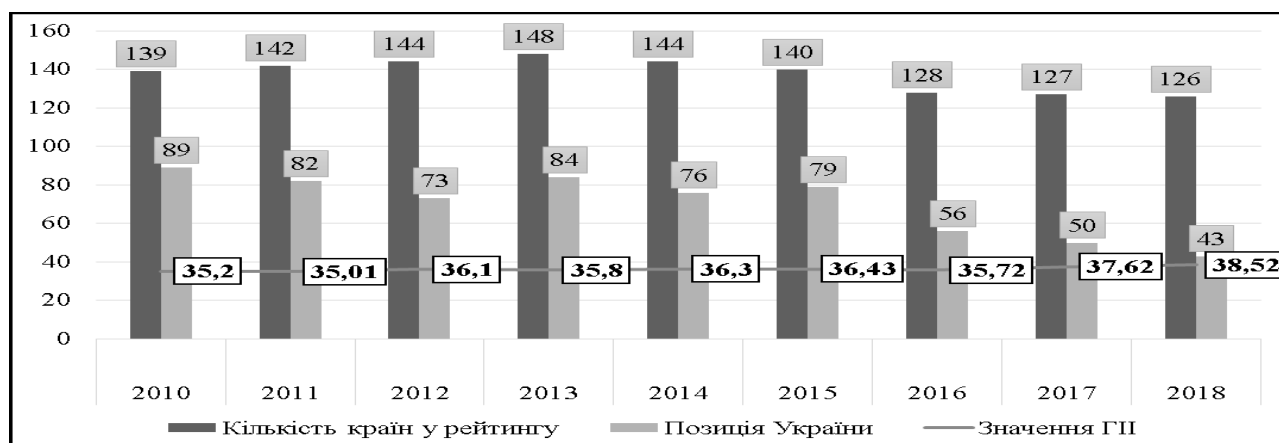
Лідирує в рейтингу 2018 року, як і рік, і два тому, Швейцарія, індекс якої становить 68,40 бала. Другу та третю сходинки посідають Нідерланди та Швеція. Також, в десятку найбільш інноваційних країн увійшли: Велика Британія, Сінгапур, США, Фінляндія, Данія, Німеччина та Ірландія (57, 20), [12].

Варто зазначити, що вперше до топ-20 потрапив Китай, а Україна закріпилася у топ-50. Індекс України цього року становив 38,52 бала. Україна обійшла Таїланд, В'єтнам, Росію, Чилі, Молдову, Румунію й Туреччину.

Місце України у світі, за даними глобального інноваційного індексу та його окремими складниками протягом 2010–2018рр., відображено на рисунку 3.

Україна посідає перше місце серед 30 країн із рівнем доходу нижче середнього у ГП 2018 року. А також, Україна посідає 30 місце серед 39 країн Європи. Найвищі показники інноваційності

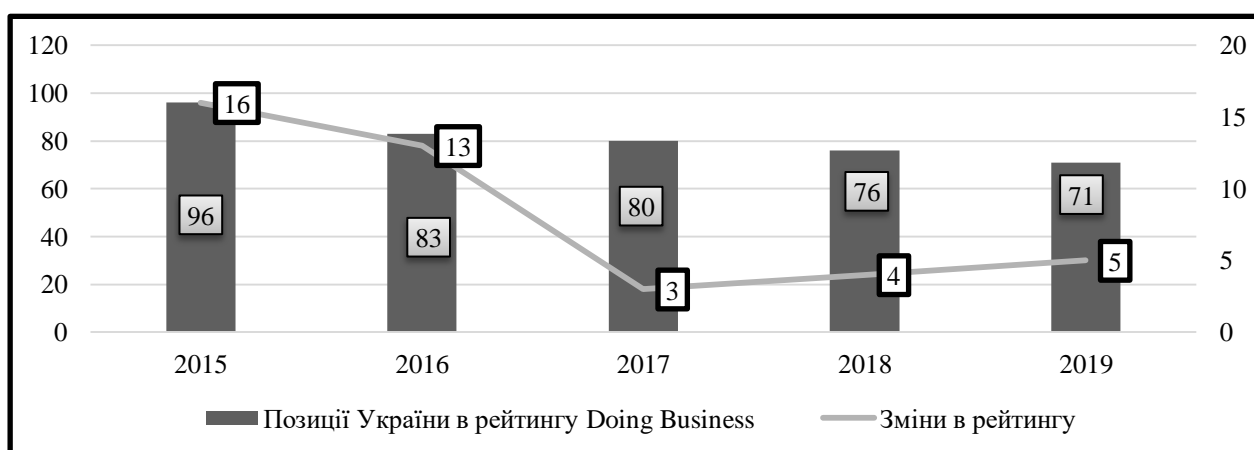
Україна демонструє в освіті й науці та бізнесі. В той же час інституції та інфраструктура залишаються найменш інноваційними [12].

Рис. 3. Динаміка показника глобального інноваційного індексу України в період 2010–2018рр.
Примітка. Побудовано автором за даними The Global Innovation Index 2010-2018.

Однією з найвідоміших міжнародних методик оцінки конкурентоспроможності національної економіки є щорічне рейтингове дослідження «Ведення бізнесу». Рейтинг Світового банку «Doing Business» – це результат щорічного дослідження, що оцінює простоту ведення підприємницької діяльності за десятьма показниками у 190 країнах світу. Компоненти рейтингу оцінюють нормативні акти, що регулюють діяльність малих і середніх підприємств протягом усього життєвого циклу, та їх фактичне використання на практиці.

При підвищенні загального рейтингу на 5 позицій в 2019 році, Україна продемонструвала зростання за шістьма індикаторами: міжнародна торгівля; забезпечення виконання контрактів; захист інвесторів; отримання дозволів на будівництво; врегулювання питання щодо неплатоспроможності; реєстрація власності [7], (див. рис. 4.):

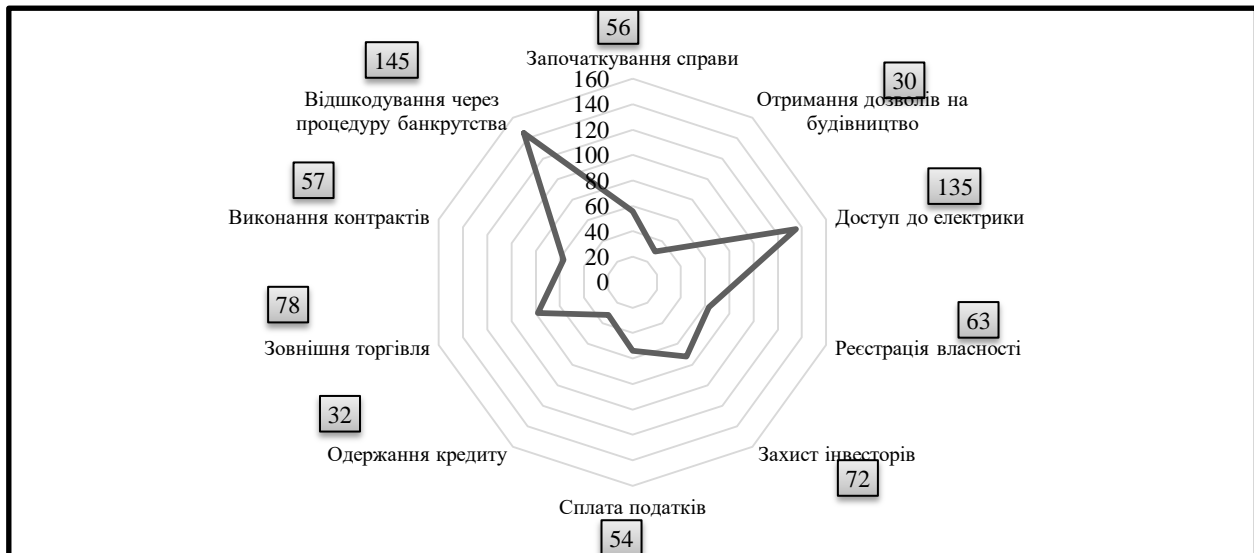

Рис. 4. Позиції України в рейтингу Doing Business за період 2015-2019 роки.

Примітка. Побудовано автором за даними Index «Doing business 2019».

Варто зауважити, що Україна залишилася на другому місці в світі за темпами зростання показників у рейтингу. Проте цьогорічні плюс п'ять пунктів є недостатніми для потенціалу України, яка у найближчі рік-два може увійти у ТОП-50 рейтингу. Для цього потрібно зосередити зусилля на прийнятті відповідних рішень, одним з яких є комплексний законопроект щодо стимулювання інвестиційної діяльності в Україні, реалізація якого дозволить підвищити місце України у рейтингу за кількома напрямками [7].

Зведений рейтинг України за показником сприятливих умов ведення бізнесу в 2019 році, а також дані по десяти індикаторах регулювання підприємницької діяльності відображено на рисунку 5.:

Рис. 5. Умови ведення бізнесу в Україні в 2019 році.

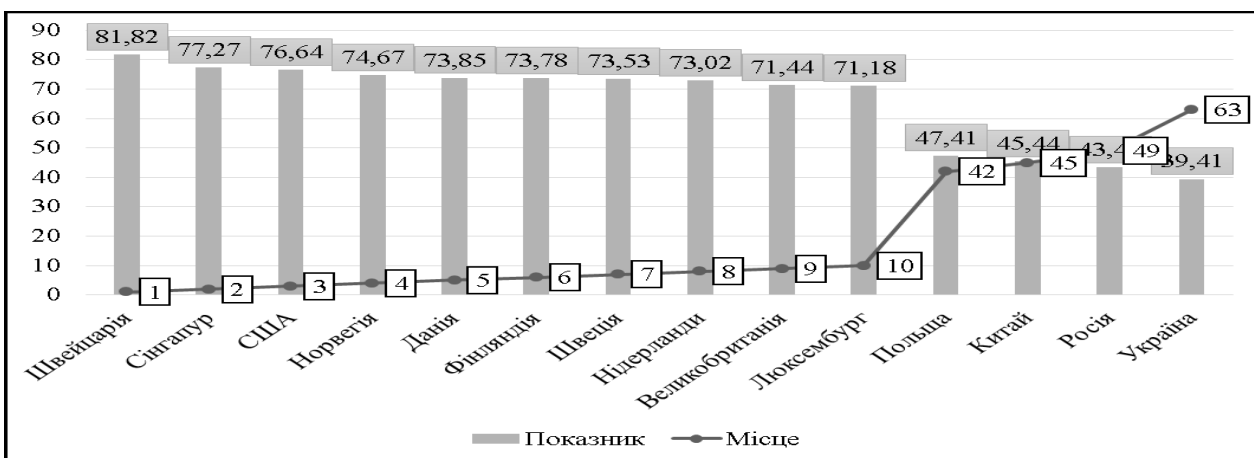
Примітка. Побудовано автором за даними дослідження СБ «Ведення бізнесу» – 2019».

Наступним показником оцінки інноваційного розвитку України є Глобальний індекс конкурентоспроможності талантів (Global Talent Competitiveness Index).

Глобальний індекс конкурентоспроможності талантів (GTCI) продовжує набувати популярності в усьому світі, і сьогодні міцно зарекомендував себе як глобальний еталон для питань, пов'язаних з талантом конкурентоспроможності та майбутнього роботи [10].

На своєму шостому році видання Global Talent Competitiveness Index (GTCI) 2019 розглядає тему підприємницького таланту та глобальної конкурентоспроможності і намагається визначити, яким чином великі та малі фірми, нації та міста можуть сприяти підприємницькому таланту в епоху цифрової трансформації. Сумарний індекс розраховується на основі середнього арифметичного шести критеріїв: ринкові і нормативні умови на ринку праці; шанси для кар'єрного зростання; можливості роботодавців залучати таланти з усього світу (Індекс приваблювання талантів); здатність утримувати кваліфікований персонал; виробничі навички співробітників і глобальні знання показники.

За даними Глобального індексу конкурентоспроможності талантів 2019, лідируючі позиції займають Швейцарія (81,82), Сінгапур (77,27), США (76,64), Норвегія (74,67) та Данія (73,85). Також, в десятку входять: Данія, Фінляндія, Швеція, а також Великобританія, Нідерланди та Люксембург [10], (див. рис. 6.):

Рис. 6. Рейтинг країн світу за Індексом глобальної конкурентоспроможності талантів в 2019 р.

Примітка. Побудовано автором за даними Global Talent Competitiveness Index 2019.

Щодо України, то в 2019 році її місце погіршилося на 2 пункти (63 місце) в загальному рейтингу серед 125 досліджуваних країн (2018 році – 61 місце). За показником «Доходна група»

Україна відноситься до країн з доходами нижче середнього рівня, регіональної групи – Європа, а сам поканик становить – 39,41. Середня оцінка GTCI нашої дохідної групи становить – 31,64. Для порівняння у Швейцарії, яка очолює рейтинг 81,82, а Польщі та Росії 47,41 та 43,47 відповідно [10].

На падіння сумарного рейтингу України в 2019 році за даним індексом вплинуло погіршення позиції за такими складовими: індекс приваблювання талантів; шанси для кар'єрного зростання; Індекс утримання талантів або здатність утримувати кваліфікований персонал та виробничі навички співробітників. Лише за двома позниками Україна в 2019 році покращила свої позиції: ринкові і нормативні умови на ринку праці та глобальні знання. Але основною проблемою продовжують залишатися Індекс приваблювання талантів (105 місце) та ринкові і нормативні умови на ринку праці (96 місце), [10], (див. табл. 3).

Розвиток технологій змінює профіль необхідних талантів і їх основні компетенції, роблячи ключовими незвичайне поєднання технічних і соціальних навичок. Продумана політика в галузі освіти і підготовки фахівців під нові потреби бізнесу є основою успішного розвитку країни. Ключовим фактором успіху є співпраця між державними органами, бізнесом і освітніми установами. Від цього залежить швидкість реформування системи освіти і розробка політики в області зайнятості.

Таблиця 3

Динаміка основних критеріїв Глобального індексу конкурентоспроможності талантів України в 2016-2019рр.

Показник	2016	2017	2018	2019
Глобальний індекс конкурентоспроможності талантів	66	69	61	63
Ринкові і нормативні умови на ринку праці	91	103	99	96
Індекс приваблювання талантів	97	94	98	105
Шанси для кар'єрного зростання	72	64	66	68
Індекс утримання талантів	56	54	58	66
Виробничі навички співробітників	40	66	44	45
Глобальні знання	61	53	52	37

Примітка. Складено автором за даними Global Talent Competitiveness Index 2019.

Висновки. Дослідження основних міжнародних рейтингів в системі показників оцінки конкурентоспроможності національної економіки в контексті основних параметрів інноваційного середовища свідчить, що оцінка результатів інноваційної діяльності та її ефективності у 2018-2019 рр. знизилась. Основними причинами цього є зниження обсягів фінансування освіти, науки та інновацій по відношенню до ВВП, зменшення кількості дослідників і частки інноваційних компаній в загальній кількості підприємств. Значно погіршилися показники щодо приваблювання талантів, утримання талантів або здатності утримувати кваліфікований персонал.

Лише Глобальний інноваційний індекс та його модифікація Індекс інноваційної ефективності покращили позиції України через високі оцінки за показниками створення знань, отриманих патентів та корисних моделей по відношенню до ВВП, витрат на комп'ютерне програмне забезпечення, експорту ІКТ послуг у відсотках від загального обсягу торгівлі. Однак, навіть за традиційно високими місцями України за якістю людського капіталу та якістю результатів наукових досліджень, Україна втратила свої позиції.

Факторами, що сприяють інноваційній діяльності України, крім її фінансування, стають капітальні вкладення у нематеріальні активи, зростання патентної активності українських дослідників, інтенсифікація інноваційної діяльності у високотехнологічному секторі, а фактори, що стримують інноваційну діяльність та її внесок в економічне зростання – це значна частка передачі технологій за формою "ноу-хау, угоди на придбання (передання) технологій", що стримує широке впровадження новітніх технологій, відсутність фінансування найбільш перспективних технологічних напрямів розвитку, які визначені пріоритетними

Необхідність здійснення виваженої політики щодо стимулювання інноваційного розвитку вітчизняних підприємств є вимогою часу. Інноваційний потенціал підприємств та економіки в цілому, його ефективне використання виступає головною умовою соціально-економічного розвитку країни та задоволення зростаючих потреб населення.

Література:

1. Левківський О.В. Міжнародні індикатори оцінки інноваційного потенціалу України та його реалізації. *Інтелект XXI*, 2017. № 4. С. 78–82.

2. Стан інноваційної діяльності та діяльності у сфері трансферу технологій в Україні у 2018 році: аналітична довідка /УкрІНТЕІ. Київ, 2019. 80 с.
3. Шипуліна Ю.С., Силка А.В. Фактори впливу на процес формування інноваційно сприятливого середовища. Київ: Економіка і суспільство, 2017. Вип.13. С.805-812.
4. Стратегія інноваційного розвитку України на 2010-2020 рр. в умовах глобалізаційних викликів. URL: <http://kno.rada.gov.ua> (дата звернення: 10.12.2019).
5. Bloomberg Innovation Index 2019 URL: <https://datawrapper.dwcdn.net> (дата звернення: 10.12.2019).
6. European Innovation Scoreboard 2018 URL: http://ec.europa.eu/growth/industry/innovation/facts-figures/scoreboards_en (дата звернення: 11.12.2019).
7. Doing business 2019 URL: <http://www.doingbusiness.org> (дата звернення: 12.12.2019).
8. Global Investment Trends Monitor 2019 URL: <http://unctad.org/en> (дата звернення: 12.12.2019).
9. Global R&D funding forecast 2019 URL: <http://digital.rdmag.com> (дата звернення: 13.12.2019).
10. Global Talent Competitiveness Index 2019 URL: <https://gtcistudy.com> (дата звернення: 13.12.2019).
11. The Global Competitiveness Report 2018-2019 URL: <http://www.weforum.org/reports> (дата звернення: 14.12.2019).
12. The Global Innovation Index 2018 URL: http://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_pub_gii_2018.pdf (дата звернення: 14.12.2019).